

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

sokkal támogatva véleményét. E fejtegetésében van is elég valószínűség, de mivel az oláh népeletben és ennek irodalmában az Anna Perenna-kultusznak egy mai szokásban látom tiszta analógiáját, sőt mondhatnám folytatását, én másokkal együtt a mellett vagyok.

Anna Perennát tudjuk, hogy viz mellett ünnepelték a római újév napján vagyis márczius elsején, de ugyan e nap szokásban volt még babérágakat helyezni e római istennő oltárára, és e mellett minden házban s ház körül a babérágakat frissekkel cserélték fel, az egész éven át száradtakat pedig az oltáron elégették. Odobescu és Teodorescu szerint innen maradt volna meg az oláhoknál mai napig is az a szokás, hogy virágvasárnap, de főleg Szt. György napján (az itt nem termő *babér*-ágakat pótolva) zöld fűzfaágakkal díszítik fel a házat, udvart. Ámbár részünkről tagadhatatlan, hogy ezt a többi görögkeleti vallást követő népeknél is ép így megtaláljuk. És ugyancsak az Anna Perennának áldozott babértól származnék a mai *szorkova*, e papírvirágokkal, levelek és ezüstszalakkal feldíszített cifra vessző, melylyel a keresztény újév reggelén egész Romániában a gyermekek házról házra járnak szerencsét kívánó tipikus verseket mondva a ház minden tagjának, miközben a szorkovával folyton csendesen veregetik az illetőt, a kinek jó kívánságait a betanult mondóka szerint eldarálják.*)

E feltevés és magyarázat talán inkább is talál az utóbbi szokásra, melynek származását szembetünteti, mindazonáltal örvendek, hogy a Baba Dokia-mythos ismeretéhez én is járulhattam az analog népszokások leírásával s egy kis felvilágosítással.

Bukarest, 1890. márczius.

A magyar örmények.

Irta : Dr. Réthy László.**)

Azon idegen népfajok között, melyek Magyarországon maguknak új hazát találtak, a magyarokul ismert *görögök* mellett első sorban az *örmények* azok, kik bár ősi nevöket megtartották: a magyar nemzettel annyira összeforrtak, hogy annak törekvéseiben egyértelműen vesznek

*) Lásd G. Dem. Teodorescu: Incercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri, Bucuresci 1874. 64—65. l. és A. J. Odobescu ehhez írt előszavát.

**) Mutatvány szerzőnek «A magyar társadalom» cím alatt közelebb megjelenő művéből.

részt, jó és balszerencséjében osztakoznak, egyszóval nemzetünk kiegészítő részét képezik.

Az örményeket a magyar nemzet réges régen ismeri, s ha tekintetbe vesszük azt, hogy volgamenti őshazánk területén XI—XII. századbeli örmény emlékeket constatáltak s még inkább, hogy már árpádkori kúttók Magyarországbán lakó örményekről tudnak, bizvást feltehetjük, hogy elődeink még az őshazában érintkeztek örményekkel s a honfoglaló magyarokat vándorútjokban iparos és kereskedő örmények is kísérték.

Az örmények, mint kereskedők, a középkorban az egész keleten el voltak szóródva, s Magyarország megalakulásával nálunk is mindinkább helyet foglaltak s azóta szakadatlanul nyomukra is találunk.

Kézai említi (Szabó K. ford. Függelék. A jövevény nemesekről. 19. §.), hogy az idegen származású családok között örmények is voltak; más adatok mint tömegesebb városlakókat ismerik őket. Így az Árpádkorban Esztergom lakosságának egy része örmény volt (Armeni Strigonii. Czinár 20.), a kik, mint az egykoru magyarországi olaszok, szaraczenek, kereskedelemmel foglalkoztak.

Az örmények mint városlakók s keresztények, hamar összevegyültek a magyarsággal, úgy hogy az örmény név, mint nemzetnév a fenn említett adatokon kívül soká elő nem fordul. De hogy ez első emlékezések óta folyton laktak örmények hazánkban, azt személynevekből tudjuk.

Budán 1415-ben egy Jakab nevű polgár, Márton nevű örménynek (Armenus) 600 forinton (mai értékben körülbelül 10,800 frt) adta el házát. 1432-ben Pest város elöljárói közt találjuk Örmény Egyedet mint esküdtet, Hunyady Mátyás fényes udvarában pedig Ermény István, mint budai várparancsnok szolgálta a királyt. (Salamon F. Budapest története.)

E néhány adatból is látszik, hogy ez eszes, vállalkozó és alkalmazkodni tudó népelem, mily régen s mily különböző irányban érvényesítette magát a magyar társadalomban.

Örményeket mint nemeseket a későbbi nemesi lisztákban is gyakran találunk. Így a gyulafehérvári káptalan s a kolosmonostori convent levéltáraiban 1609., 1628., 1649. stb. évekből.

Az örményeknek egy középkori bevándorlását hozzávetőleg datálni tudjuk. Miklós esztergomi érseknek egy 1453-ik évi levele szerint ugyanis Tolmácson a vöröstoronyi szorosnál örmény püspökség volt s püspökül Márton van megnevezve: Venerabilis in Christo Pater frater Martinus praedicta gratia *Episcopus Armenorum* de Tulmachy noster suffraganeus.*)

*) Jos. Car. Eder Exercitationes Diplomaticae. Fol. Lat. 2242. a M. N. Múz. levéltárában.

A tolmácsi örmények Erdélybe Havaselvéről jöttek s pedig Argeseből, mely Hasdeu szerint örmény telep volt s a gyönyörű argesi templom is, melyet a monda a görög Manole mesterrel épített, tulajdonképen az örmény művészet egy remeke oláh földön.

A tolmácsi örményekről ez adaton kívül más irott emlékünknél nincs, de Márton püspök pecsétnyomója, melyet Barsmegyében találtak s néh. Ipolyi Arnold püspök tulajdonát képezte, a m. n. múzeum kincsei közt őriztetik.

Az az örménység, mely ma Szamosujvár, Ebesfalva, Gyergyó-Szt.-Miklós stb. erdélyi városokat népesíti s az örmény liturgiája katolikus egyházban él: 1684-ben Apaffy Mihály erdélyi fejedelem korában költözött be Moldvából. Az új örmény bevándorlók is csakhamar egész tömegükben megmagyarosodtak s utódaikat a magyar társadalom mindazon terén meglátjuk, melyek nemzetünk életében haladást és emelkedést jelentenek.

Hogy az örménység részvételét a közös nemzeti törekvésekben kellőleg feltüntessem, a részletekbe kell mennem s egyenkint kell felsorolnom azokat a kiváló neveket, melyeket társadalmunknak az örmény nemzet adott.

Mai főrendű családaink között, hol a haza körül szerzett érdeméért minden magyarországi népelem képviselve van, nem hiányzik az örmény sem.

Ez örmény származású főnemesi családunk a beodrai gróf *Karacsony*-aké, melynek néhány évvel elhunyt fejét, Guido grófot, mint jótékonyágáról ismert főurat tisztelte a társadalom.

A nemesi osztályban, mint akármelyik hazai nemzetiségnek, az örményeknek is egész sorát találjuk. Ezek felsorolását mellőzzük, mert e nevek legtöbbször társadalmi tevékenységük kapcsán alább soroljuk föl.

Lássuk tehát azokat, a szellemi munka különböző ágaiban.

Abban a korban, midőn a magyar színirodalom még pályájában volt, már ott találunk egy örmény hazafit az úttörők között. Az 1790-ben alakult «magyar színház» első előadása «Igazházi» című színmű volt, melyet *Simay* Kristóf írt, a ki kétségtelenül az örménység legkiválóbb családjai egyikéből, a Simay-családból származik. E családból való Simay Gergely, ki az 1848/9-iki magyar országgyűlésnek korra nézve legfiatalabb tagja volt; ennek fia János, örmény költőket fordít magyarra.

Örmény eredetű a gattájai *Gorove*-család, melynek egyik őse László, szintén a magyar drámairodalom régebbi munkásai közé tartozik. 1806 és 1870-ben «Jetzid és Hába» s az «Érdemes kalmár» című színműve jelent meg Budán: — utóbbi eredeti magyar — s mint maga írta

műve czíme alá: «hazai történelmen épült eredeti darab, öt felvonásokban».

Gorove László fia István, közéletünkben fényes szerepet vitt. 1847-ben «Nemzetiség» című röpiratával tünt föl, a «Védegyelet» elnöke volt s az 1867-ki magyar miniszteriumban a földmívelési, ipar- és kereskedelmi tárczát viselte.

Az örmény származásu *Korbuly*-családból született a feledhetlen emlékü *Hollósy Kornélia*, a «magyar nemzet csalogánya», kinek neve a magyar színpad történetében arany betűkkel van beírva.

Ugyane családból származik Korbuly Imre jogtudósunk, Korbuly Bogdán, a kolozsvári nemz. színház volt intendása, Korbuly József, az «Erdélyi Híradó» szerkesztője.

Feltűnő, hogy az örménység mily számos s kiváló írók adott a magyar nemzetnek. Örmény eredetű íróink: *K. Papp* Miklós, a «Magyar Polgár» egykori szerkesztője, *Lukácsy* József történetíró, *Vertán* Endre a 60-as években jőnevű publicistikai író, *Páskuj* Lajos szatmári kanonok, egyházi költő, *Molnár* Antal történet és politikai író, néh. *Lukács* Móricz a Kisfaludy-társaság tagja, *Kövér* Lajos az 50-es években jőnevű novellistánk, *Eötvös* Ágoston történetíró, *Bogdánffy* Lajos műfordító, *Tőrös* Tivadar hirlapíró.

Az utóbbi évtizedben egy-egy irodalmi esemény volt *Csiky* Gergely újabb s újabb alkotása a magyar színpad számára (Janus, Proletárok. Mukányi, Bozóthy Márta, Jöslat, Spartacus, Czifra nyomoruság, Kaviár stb.) A Csiky-család a legelterjedtebb örmény-családok egyike. Szépirodalmunk egy másik kiváló művelője *Peteley* István (Keresztek: Az én utczám), ki anyai ágon az Eranosz-családdal rokon. A 30-as években Eranosz és Eranosznét ismerjük, mint a nemzeti színház tagjait.

Szamosujvárott «Armenia» cím alatt évek óta ismeretterjesző és szépirodalmi lap jelenik meg magyar nyelven, melyet a fáradhatlan buzgalmu *Szongott* Kristóf (Petőfi örmény fordítója) szerkeszt. E folyóiratban Gopcsa László, Márkovics Jakab, Esztegár Gergely és László, Ávedik Lukács, Faraó Simon, Govrik Gergely, Bárány Lukács, továbbá Harmath Lujza, Tucsek Anna (a «Fővárosi Lapok»-ból is ismert íróók) neveivel találkozunk.

Nevezetes örmény-család a *Dánieleké*, Dániel Tódor az örmények Mózesé; ő vezette be népét Moldovából Erdélyországba. E családot a közélet minden terén szerepelni látjuk; Dániel Pál az országos szabad-elvű club elnöke, Ernő. Márton országos képviselők. (1887-ben a magyar országgyűlésnek nyolcz örmény születésű tagja volt.) Számos család a

Jakabffy-aké. Imre Krassómegeye főispánja, előde *Jakabb* Bogdán († 1887) szintén örmény volt.

Örmények különböző pályákon: *Gajzágó* Salamon az állami számvevőszék elnöke, dr. *Patrubány* Gergely Budapest főváros főorvosa, dr. Patrubány Lukács nyelvész, dr. *Verzár* Joachim a Margit-sziget fűrdőorvosa, *Lukács* György és Béla államtitkárok, *Lukács* László és *Novák* Lajos miniszt. tanácsosok, *Mály* István temestvári, *Novák* Camill b.-gyulai, *Gyertyánffy* Ferencz nagykikindai törvényszéki elnökök, *Czárán* István budapesti törvszéki bíró.

Két régibb név a tudomány terén *Czecz* Antalé (növénytan) s a *Csausz* Mártoné (anatómia) a budapesti tud. egyetemen.

Az aradi «tizenhárom» között kettő volt örmény: *Kiss* Ernő és *Lázár* Vilmos tábornokok. E kor eseményeiből ismerjük *Czecz* János tábornokot is, ki az emigrációval külföldre menekült, majd Délamerikába jutott, hol ma a buenos-ayresi (argentini köztársaság) katonai akadémia igazgatója.

Magyarország művelt kereskedői, földbirtokosai, tisztviselői közt, az ügyvédi, orvosi stb. karban még számosak, kik e derék népfajhoz tartoznak. E helyen csak a legismertebb örmény családnevek néhányát sorolom elő: Kapdebó, Ember, Temesvári, Hánkovies, Dajbukát, Ákoncz, Amberboj, Kaletján, Amirás, Duha, Ázbéj, Bulbuk, Hevul, Nuridzsán, Begidzsán, Donogán, Dragomán, Dzehez, Issekutz, Kopár, Aszlán, Zachariás, Tódorffy, Lászlóffy. (E nevek közt több oláh és orosz eredetű is van, melyek az 1684. évi beköltözés előtti korból származnak.)

Örmény testvéreink társadalmi tevékenységének vázolásánál nem feledhetem el *Czárán* Tivadar aradmegyei seprősi földbirtokos nevét, ki néhány év előtt 3000 darab aranyat küldött néh. Trefort Ágoston akkori közökt. miniszternek a seprősi új magyar népiskola felvirágoztatására!

*

Az örmény nyelv az iráni nyelvek közé tartozik, tehát a persa, ossét, kurd, afgán nyelvekkel rokon. Irodalma (történelem, regény, költészet, egyházi irod.) jelentékeny. Konstantinápolyban, hol a leggazdagabb kereskedők, bankárok örmények — a hirlapirodalom magas színvonalon áll s a legnagyobb tekintélyű.

Az erdélyi örmény nyelv ma már csak mint hagyomány tekintetű, melyet az örmény egyház tart fenn. Mint társalgó nyelv inkább a

régibb generációkra szorítkozik s az iskolában csak a vallásoktatásnál van hivatása.

Alább a népnyelvi adalékok között közlünk egy mutatványt ez érdekes hazai nyelvből.

Népnyelvi adalékok.

III.

Ujévi örmény ének.

Saját dallamu, erdélyi örmény tájnyelven írott ének.

Örményül.

Dálávuzi, dálávuzi!
 Khághczrên isz tun zudrê mezi.
 Pájcz ajszovê inesh gánisz?
 Zperênnerész gi cháphisz.

Zerám perénusz khághczruthjun
 Gudász ikhmê ánusuthjun.
 Pájcz báráb hujsz gidsoghisz
 The zdárin khághczrê pánin.

Gikhághczrecznusz zperênnerész.
 Pájcz cshe êz leghi szêrdérész:
 Ze gudinkh mecshêd méghrê,
 Ú szêrdérész cshe khághrê.

Urethe tun zájn áneir.
 Or szêrdicz khághczruthjun dáir.
 Zdêrdmjákhêsz chéntácznuir.
 Meghrovét khághczrecznuir.

Pájcz zájusz dálu tun gárogh cshisz,
 Ze mákh*) ênguz jév méghrên isz
 Dzeszi korá gimeghrisz
 Zmártikhêsz gigérágrisz.

Pernokh êzkhéz ánus gudinkh.
 Pájcz árdészênkhov gichárninkh
 Jêrpor neszáncz hánkiszd cshinkh,
 Dêrdmévádz leghezvádz inkh.

Jêrpor áschárhêsz gidáncse.
 Jév házárczêgh gicshárcsháre
 Zmegész ájre zêrgelov,
 Zmegálész pámbászánkhov.

Magyarul (prózában).

Dálávuzi, dálávuzi!
 Édes vagy te mindig nekünk,
 De evvel mit csinálsz?
 A szánkat család.

Mert szánknak édességet
 Adsz valami kellemet,
 De hiú (üres) reményt nyujtasz:
 Hogy az évet munkáljuk édesen.

Megédesítéd a szánkat
 De nem keserű sziveinket:
 Mert eszünk benned mézet
 És sziveink nem édes (nem érez édes-
 séget.)

Vajha! te azt tennéd
 Hogy sziveinknek adnál édességet,
 A szomorúakat megörvendeztetnéd.
 Mézettel (napjainkat) megédesítenéd.

De ezt te nem adhatod (nem teheted),
 Mert mák, dió és méz vagy (-ből készítene),
 Szokás szerint mézzezel (mit Honig süß
 machen.)

Az embereket táplálad.

Szájjal eszünk kellemesen,
 De könyveket is vegyítünk.
 Mikor belsónk nem csendes.
 S szomorú-keseredettek vagyunk.

Mikor a világ kinoz
 S ezerfélekép gyötör:
 Egyiket férjétől foszszá meg,
 A másikat rágalmazza.

*) Magyar költőnszó: mák, örményül: chás-chás.